עין משפט נר מצוה

לו א מיי' פ"ג מהלכות חמץ ומצה הלכה ז סמג עשין לט טוש"ע או"ח סי' תלד סעיף ב:

לז ב מיי' פ"ה מהלכות מעשר הלכה יב:

לח ג מיי' פ"ג מהלכות חמץ ומצה הלכה ז ח סמג עשין לט טוש"ע או"ח סימן תלד סעיף ב:

◆

תורה אור השלם

1. וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפָּסַח בְּמוֹעֲדוֹ: במדבר ט ב
2. וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשֹׂת הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אַהֲרֹן בַּיּוֹם הַהוּא: במדבר ט ו
3. הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: שמות יב ב
4. דַּבְּרוּ אֶל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת: שמות יב ג
5. וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה בְמִדְבַּר סִינַי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר: במדבר ט א
6. וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: במדבר א א

◆

רבינו חננאל

שנאמר ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשות הפסח. הנה עומד בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני. רשב"ג אמר שתי שבתות, שנאמר וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית בצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו, וגמר במדבר במדבר גזרה שוה שנאמר וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני וגו'. מה במדבר הזה אחד בחדש הזה אף במדבר האמור בענין פסח אחד בחדש הזה. קאי באחד לחדש ומזהיר על הפסח, הנה שתי שבתות. ואקשינן מעשה דניסן הוה ליה למכתב ברישא, למה פתח תחלת הספר בחדש השני ולאחר כמה ענינים הזכיר מעשה דניסן. ואמר משמיה דרב אין מוקדם ומאוחר בתורה, והני מילי בתרי עניני, כגון האי במדבר סיני באחד לחדש השני הכתוב בתחלת הספר שהוא ענין שאו את ראש כל עדת בני ישראל, וזה במדבר סיני בשנה השנית שהוא בחדש הראשון הכתוב אחרי כמה פרשיות, והוא ענין הפסח, כי האי גונא א' אין מוקדם ומאוחר בתורה, אלא אע"פ שנכתב זה אחר זה, באמירה ובצואה ענין הפסח שהוא בחדש הראשון הוא נאמר תחלה ואחריו נאמר ענין הפקודים, אבל בחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר. דאי לא תימא הכי המדות שהתורה נדרשת בהן באות להתחלף, כי כה שאתה דן אותו בכלל ופרט כגון אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה כלל כל הבהמה, מן הבקר ומן הצאן פרט, אין בכלל אלא מה שבפרט, בקר וצאן אין מידי אחרינא לא, ואם תאמר אין מוקדם ומאוחר, שמא מן הבקר ומן הצאן הקריבו בצואה ואחר כן נאמר מן הבהמה שנמצא פרט וכלל, וקיימא לן פרט וכלל נעשה הכלל מוסף על הפרט ואתרבו להו כל מילי, לפיכך אמרנו לעולם בחד עניינא המוקדם מוקדם והמאוחר מאוחר. ואקשינן אי הכי דחיישינן כל כי האי גונא אפילו בתרי עניני נמי

שנאמר ויהי אנשים. והא דאמר בהניזקין (גיטין ד' ס. ושם) שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן והיינו בר"ח ניסן פרשת טמאים לא כפ"ה דפי' פרשת טמאים ויהי אנשים דזו הפרשה נאמרה בערב הפסח כדמשמע הכא אלא פרשת טמאים טומאת תרומה וקדשים:

ומזהיר על פסח שני. אע"ג שעל ידי שאלתו הוחקק לומר להן מ"מ לא היה צריך להאריך אלא אל תעשו פסח ותו לא:

ממאי דבריש ירחא קאי. תימה דבשבת בפ"ר עקיבא (דף פו: ושם) קאמר ז)(רבה) דכ"ע בר"ח אתו למדבר סיני כתיב הכא ביום הזה באו מדבר סיני וכתיב התם החדש הזה וגו' מה להלן ר"ח אף כאן ראש חדש אלמא פשיטא דהחדש הזה נאמר בר"ח והיינו משום דאמר בהקומץ רבה (מנחות כט.) שנתקשה משה רבינו בראיית הלבנה עד שאמר לו הקב"ה כזה ראה וקדש ותי' ר"ת אע"ג שאמר הקב"ה למשה בריש ירחא דילמא משה לא אמר להם לישראל אלא בג' או בד' בירחא ומסיק דיליף מדבר ממדבר דבההיא דבאחד לחדש השני אמירת הקב"ה ואמירת משה הוי בריש ירחא דכתיב ח) באחד לחדש השני ויתילדו וגו' ור"י מפרש אע"ג דהחדש הזה הוה בריש ירחא מיהו דילמא הא דקאמר דברו אל כל עדת ישראל לא הוה בריש ירחא והשתא אמאי לא יליף התם מדבר ממדבר כי הכא וי"ל דמדבר ממדבר לא ילפינן:

אבל בחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם. היינו דוקא היכא דליכא דרשה וטעם דהא תנן בפ' נגמר הדין (סנהדרין מה. ושם) דדחיית הנסקל קודם לסקילתו אע"ג דסקילה כתיב ברישא דכתיב כי סקל יסקל או ירה יירה היינו משום דכתיב במקום אחר סקילה בנגמר מיתה דכתיב וסקלתם באבנים ומתו:

אבל בתרי ענייני אין דנין. והא דפריך בסוף הפרה (ב"ק ד' נד: ושם) ולימא בהמתך דדברות ראשונות כלל שור וחמור פרט ט) בהמתך דדברות האחרונות חזר וכלל אע"ג דמרוחקין טובא היינו משום דעשרת הדברות חשיבי כחד עניינא דבדיבור אחד נאמרו:

ודעתיה עילויה. פירוש ולא בטל מאליו כמו פירורין ועל פ"ה קשה מאי פריך כי משכחת ליה ניבטלה הא פי' ודעתיה עילויה שחס עליה לבטלה:

י) **משש** שעות ולמעלה. פ"ה מתחלת שש ולא נהירא לר"ת דע"כ הא דאמר לעיל חמץ מו' שעות ולמעלה אסור היינו מסוף שש ופר"ת דמסוף שש קאמר ומייתי ראיה מחיטי קורדנייתא שהן קשין והוה חמץ נוקשה שאינו אסור נמי אלא כ) מדרבנן:

לפני

שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני שנאמר א)[1] ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו וכתיב [2] ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ור' שמעון בן גמליאל אמר לך איידי דאיירי במילי דפסחא מסיק להו לכל מילי דפסחא מאי טעמא דרשב"ג שהרי משה עומד בראש החדש ומזהיר על הפסח שנאמר [3] החדש הזה לכם ראש חדשים [4] וכתיב דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות וגו' ממאי דבריש ירחא קאי דילמא בארבעה בירחא או בחמשה בירחא קאי אלא אמר רבה בר שימי משמיה דרבינא מהכא [5] וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית בחדש הראשון וכתיב [1] ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו הכא נמי ממאי דבריש ירחא קאי דילמא בארבעה בירחא או בחמשה בירחא קאי אמר רב נחמן בר יצחק אתיא מדבר ממדבר כתיב הכא במדבר סיני וכתיב התם [6] וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני מה להלן בראש חדש אף כאן בראש חדש וניכתוב ברישא דחדש ראשון והדר ניכתוב דחדש שני אמר רב מנשיא בר תחליפא משמיה דרב ב) זאת אומרת אין מוקדם ומאוחר בתורה אמר רב פפא לא אמרן אלא בתרי ענייני אבל בחד עניינא מאי דמוקדם מוקדם ומאי דמאוחר מאוחר דאי לא תימא הכי כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט דילמא פרט וכלל הוא ותו פרט וכלל נעשה כלל מוסף על הפרט דילמא כלל ופרט הוא אי הכי אפילו בתרי ענייני נמי הניחא למאן דאמר ג) כלל ופרט המרוחקין זה מזה אין דנין אותו בכלל ופרט שפיר אלא למאן דאמר דנין מאי איכא למימר אפילו למ"ד דנין הני מילי בחד עניינא אבל בתרי ענייני אין דנין: אמר רב יהודה אמר רב א הבודק צריך שיבטל מאי טעמא אי נימא משום פירורין הא לא חשיבי וכי תימא כיון דמינטר להו אגב ביתיה חשיבי ג) והתניא ב סופי תאנים ומשמר שדהו מפני ענבים סופי ענבים ומשמר שדהו מפני מקשאות ומפני מדלעות בזמן שבעל הבית מקפיד עליהן אסורין משום גזל וחייבין במעשר בזמן שאין בעל הבית מקפיד עליהן מותרין משום גזל ופטורין משום מעשר אמר רבא גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילויה ה) וכי משכחת ליה לבטליה ג דילמא משכחת ליה לבתר איסורא ולאו ברשותיה קיימא ולא מצי מבטיל דא"ר אלעזר ד) שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו ה) ברשותו ואלו הן בור ברשות הרבים וחמץ משש שעות ולמעלה ו) וניבטליה בארבע וניבטליה בחמש כיון דלאו זמן איסורא הוא ולאו זמן ביעורא הוא דילמא פשע ולא מבטל ליה

וניבטליה

שהרי משה רבינו עומד בפסח ראשון. ודורש להן בהלכות פסח השני דהיינו שלשים יום שהוא בארבעה עשר באייר: **מה להלן ראש חדש**. דכתיב ביה באחד לחדש השני: **וניכתוב ברישא כו'**. לא אשמעתין פריך אלא אסדר פרשיות קפריך מכדי פרשת פסח נאמרה תחלה שהרי בחדש הראשון נאמרה כדכתיב בחדש הראשון לאמר ופרשת פקודים נאמרה באייר ומאי טעמא אקדמה להאי בראש הספר ופרשה זו בפרשת בהעלותך: **אין מוקדם ומאוחר בתורה**. לא הקפידה תורה על סדר מוקדם ומאוחר ופרשיות דנאמרו תחלה הקדימו המאוחרות לה: **בתרי ענייני**. בשתי פרשיות: **בחד עניינא**. במקראות הסדורות בפרשה אחת: **דאי לא תימא הכי**. דבסדר כתיבתן נאמרו הא דקיימא לן כל כלל ופרט אין בכלל אלא מה שהוא בפרט לפי שבא הפרט ופרט שזהו הכלל היכי סמכינן עלה דילמא פרט וכלל הוא: **נעשה כלל מוסף על הפרט**. שלא תאמר אין כאן אלא פרט או כיוצא בו נבילא בדינו בבנין אב לכך הוסיף הכתוב כלל אחריו להביא כל דבר ואפילו אינו דומה לפרט: **אי הכי**. קשיא לך אפילו בתרי ענייני תיקשי לך דהא דיינינן כלל ופרט כשנאמר אחד מהן בפרשה זו ואחד מהן בפרשה אחרת: **הא ניחא**. דלא קשיא לך: **למאן דאמר כלל ופרט המרוחקין אין דנין כו'**. ופלוגתא היא במנחות בפרק כל המנחות באות מצה (דף נה:) ובבבא קמא בהחובל (דף פה.): **הבודק צריך שיבטל**. בלבו סמוך לבדיקה מיד ואומר כל חמירא דאיכא בביתא הדין ליבטיל: **מאי טעמא**. הרי מבער כל הנמצא: **וכי תימא כיון דמנטר להו אגב ביתיה**. עם שאר ממונו הוא משמרן שכשהוא נועל ביתו לשומרו נמצא משמר כל מה שבתוכו הלכך חשיבי ושימור דלאו אדעתא דידיה הוא מי מחשיב ליה: **והתניא סופי תאנים**. סוף לקיטת תאנים נמצאים בתאנה תאנים שאינן מתבשלות כל צרכן עולמית: **ומשמר שדהו מפני ענבים**. ובעל הבית זה משמר שדה זו שלא יכנסו בני אדם לתוכה ואין דעתו מפני התאנים אלא מפני שיש בה ענבים שעדיין לא הגיע עת הבציר או סופי ענבים שלא יתבשלו עולמית ובעל הבית משמר שדהו זו שהן בתוכה ולא בשבילן אלא מפני מדלעות ומקשאות שבה. קשואין ודלועין שם הפרי עצמו. מקשאות ומדלעות קרי כל האילנות: **וחייבין במעשר**. אם ליקטן בעל הבית או נתנן לאחר: **ופטורין מן המעשר**. דהפקר פטור מן המעשר: **ודעתו עליה**. חשובה היא בעיניו וחס עליה לשורפה ומשהה אפילו רגע אחד ונמצא עובר עליה בבל יראה ובבל ימצא אבל משבטלה אינו עובר דלא כתב אלא תשביתו י): **דלאו ברשותיה הוא**. אינו שלו: **דאמר ר' אלעזר ב' דברים אינן שלו ועשאן הכתוב כאילו הן ברשותו**. להתחייב עליהן: **בור ברשות הרבים**. הפותחו חייב בנזקין ואין הבור שלו אלא של הפקר שהרי ברשות הרבים הוא ואף על פי שכרהו אין רשות הרבים קנויה לו: **וניבטליה בארבע**. כלומר למה הוצרכתו לבטל בלילה ליתקנו רבנן לכל אדם שיבטל קודם איסורו: **פשע**. ישכח ויבא לידי פשע שעל ידי מה יזכר אבל עכשיו שעסוק בבדיקתו יזכר:

וניבטליה

מסורת הש"ס

א) נ"ל ויעשו את הפסח בראשון, ב) [ב"ק פה. מנחות נה: נדה לג.], ג) תוספתא פ"ג דמעשרות ה"ג, ד) ב"ק כט: [ע"ש], ה) [כן כן נכון להיות וכ"ה בכ"ק וכ"ה בשאילתות], ו) [שמות יב], ז) [רבה], ח) במדבר א, ט) שור וחמור דדברות אחרונות פרט ושני בהמתך כנ"ל עי' רש"א, י) [עיין לקמן ז.], כ) [ועי' תוס' חולין ד': ד"ה מותר מיד וכו' דבשעות דרבנן וחמץ דרבנן דחוששין לקדושין מ"מ מקידשת גמורה לא הויא דאם בא אחר וקדשה חוששין לקידושי שניהן יע"ע תוספות קדושין נח. ד"ה אלמא],

◆

גליון הש"ס

גמ' זאת אומרת אין מוקדם. עיין ברש"י בחומש בראשית ו' ג' ר"ת ג'. שמות ד' כ': שם וכי משכחת ליה לבטליה. עי' לקמן כא ע"א תד"ה ולא אשמעי': שם וניבטליה בד'. ברי"ף הגי' תחלה ונבטליה בשית ולמ"ל ויבטלי' בד' וכ':

◆

רבינו חננאל (המשך)

משכחת לה דדין כלל ופרט מההפך לפרט וכלל כאשר כבר אמרנו בחד עניינא, הניחא לרבי דאמר כלל ופרט המרוחקין זה מזה אין דנין אותו בכלל ופרט, כגון כויה תחת כויה כלל אפילו כויה שאין בה חבורה, בא חבורה תחת חבורה ופרט שהכויה יש בה חבורה, והם כלל ופרט המרוחקין זה מזה, כי פצע תחת פצע הפסיק ביניהם, ונמצאו רחוקים זה מזה, ואמרינן כי האי גונא אין דנין אותו בכלל ופרט, וכל שכן אם רחוקין בשני מקראות ומקרא אחר מפסיק ביניהן, אלא לבן עזאי דאמר אפילו כי האי גונא דנין אותו בכלל [ופרט] מאי איכא למימר. ושנינן לבן עזאי נמי דאמר דנין לא אמר אלא בענין אחד, דשתיהן הכויה והחבורה ענין הכאת הגוף וצער הן, אבל בתרי עניני לא אמר. וחלוקת ר' ובן עזאי מפורשת בפ' החובל בחבירו בתחלתו. אמר רב יהודה הבודק אחר שיבער הכל צריך שיבטל בלבו מה שאינו ידוע לו עכשיו. ודייקינן מאי טעמא אי משום פרורין אע"פ שלא בטלן כמו בטלין הן דהא לא קפיד עלייהו, ואע"ג דמינטרי אגב בית לא חשיבי מידי, כדתניא אסיפת תאנים ומשמר שדהו מפני ענבים כו', עד בזמן שאין בעל הבית מקפיד עליהן מותרין משום גזל ופטורין מן המעשר, פירוש אסיפת תאנים שכבר אספו התאנה ונשתיירו בה שתים שלש תאנים והסיח דעתו מהן ואינו שומר אלא הענבים כו'. דברי זו הברייתא פשוטין הן. ופירש רבא למה צריך לבטל לאו משום פירורין, אלא גזירה שמא ימצא גלוסקא דדעתיה עלה. ואקשינן למה צריך לבטל אור ארבעה עשר בשעת הבדיקה, עת שימצאנה יבטלנה, ודחינן שמא ימצאנה אחר זמן איסורה, וביטולו אותו העת אינו מועיל כלום, כי אין אדם מבטל אלא דבר שלו, והחמץ בזמן איסורו יוצא מרשותו, ואינו קרוי חמצו אלא להתחייב בו בראייתו ובהיותו מצוי ברשותו בלבד, כדאמר ר' אלעזר משום ר' ישמעאל שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאלו הן ברשותו להתחייב בהן, ואלו הן בור ברשות הרבים והחמץ משש שעות ולמעלה.